

Mr. sc. Omer ZULIĆ
Arhiv Tuzlanskog kantona
omer.arhiv@gmail.com

Stručni rad/Professional paper
UDK/UDC: 930.25:34:004:005.92(497.6) (083)

ULOGA PROPISA U USPOSTAVLJANJU SISTEMA UPRAVLJANJA E-ZAPISIMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Apstrakt: *Dvadeset prvo stoljeće pred arhiviste postavlja niz otvorenih pitanja i izazova u dijelu nastanka, postupanja i upravljanja e-zapisima. Da bi se na ista adekvatno odgovorilo neophodni su valjani zakonski okviri, odnosno zakonska regulativa, koja na žalost u bosanskohercegovačkim okolnostima, nije uređena u skladu sa zahtjevima vremena i potrebama arhivske struke. Postoje neka parcijalna rješenja, koja nisu dio sistemskih rješenja. Stoga ovaj rad ima za cilj da aktualizira pitanje značaja propisa i hitnost njihovog donošenja. Na taj način bi arhivi u Bosni i Hercegovini imali neophodnu i adekvatnu zakonsku osnovu za kvalitetno praćenje e-zapisa, propisno upravljanje istim, te dugoročno čuvanje.*

Ključne riječi: *Propisi, Bosna i Hercegovina, arhivi, e-zapisi, upravljanje, zaštita.*

THE ROLE OF REGULATIONS IN ESTABLISHING A MANAGEMENT SYSTEM E-RECORDS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract: *The twenty-first century poses a number of open questions and challenges to archivists in the creation, handling and management of e-records. In order to adequately respond to them, valid legal frameworks are necessary, ie legal regulations, which, unfortunately in the circumstances of Bosnia and Herzegovina, are not regulated in accordance with the requirements of the time and the needs of the archival profession. There are some partial solutions, which are not part of the system solutions. Therefore, this paper aims to update the issue of the importance of regulations and the urgency of their adoption. In this way, archives in Bosnia and Herzegovina would have the necessary and adequate legal basis for quality monitoring of e-records, proper management, and long-term storage.*

Key words: *Regulations, Bosnia and Herzegovina, archives, e-records, management, protection.*

Uvodne napomene

Informacione tehnologije dvadeset prvog stoljeća pred arhive i arhiviste stavljaju obilje novih izazova u smislu postupanja i iznalaženja najoptimalnijih rješenja, vezanih za uspostavljanje adekvatnih i propisnih sistema za upravljanje, zaštitu i čuvanje e-zapisa. „Upotreba novih tehnologija uveliko je usmjerila i arhivsku službu postavljajući nove zadaće pred suvremene arhive. Suvremene su informacijske tehnologije među najvažnijim čimbenicima razvoja arhivske službe, a i sama je arhivska djelatnost jedan od ključnih informacijskih servisa u društvu, te stoga njezina djelotvornost neposredno ovisi o mjeri u kojoj će se prilagoditi zahtjevima suvremenog informacijskog okruženja i biti sposobna unaprijediti i prilagoditi svoje usluge zahtjevima korisnika s jedne i tehnološkim imperativima s druge strane.“¹ Da bi arhivi mogli djelovati stručno, profesionalno, odgovorno i nadasve uniformno, osnovna pretpostavka jeste uređen i unificiran zakonski okvir, koji bi kao takav bio obavezujući, ali i jednoobrazno uređen na cijelom području Bosne i Hercegovine. Bez uređenog zakonskog okvira, ne postoji validna zakonska osnova za pravovremeno i profesionalno stručno djelovanje. To opet dovodi do improvizacije u dijelu postupanja arhiva i registratura prema pitanjima zaštite, čuvanja i upravljanja e-zapisima.

Različiti arhivi različito postupaju, ili uopće ne postupaju, što za posljedicu može imati nesagledive posljedice koje se prije svega mogu reflektovati na pitanje dugoročne zaštite e-zapisa. Ukoliko se ta komponenta ne bi razvijala kod stvaralaca arhivske građe, bili bismo dovedeni u situaciju, da kroz izvjesno vrijeme trajno izgubimo te izvore, što bi bilo posljedično za mogućnost korištenja, a samim time i (ne)mogućnost ostvarivanja građanskih prava u dijelu dokazno-pravnih postupaka, te (ne)mogućnost korištenja za naučna istraživanja.

Veliki broj registratura na području Bosne i Hercegovine produkuje arhivsku građu u e-formatima, a da ne postoje adekvatni zakonski okviri niti za arhive, niti za registrature u smislu preciznih i konkretnih zakonskih imperativa postupanja. Sve to uzrokuje da vrlo često registrature djeluju po svojim internim postupcima i procedurama, da arhivi različito nastupaju kod stručnih nadzora, pa do alarmantnih spoznaja, da pojedine registrature i ne poklanjaju naročitu pažnju zaštiti i čuvanju elektronskih zapisa, već prevashodno onoj konvencionalnoj, odnosno papirnoj.

Zakonska regulativa o e-zapisima u Bosni i Hercegovini

Zakonsko regulisanje e-zapisa u Bosni i Hercegovini, nije uređeno u skladu sa zahtjevima vremena. Ovome treba dodati i činjenicu da su propisi donijeti, u skladu sa ustavnim uređenjem države, što znači na državnom i entitetskim nivoima. Na nivou države Bosne i Hercegovine, donijeti su propisi koji djelimično definišu

1 Vlatka Lemić, *Arhivi i arhivistika za suvremenog korisnika*, Zagreb 2016, 31. (dalje: V. Lemić, *Arhivi i arhivistika*).

ovo pitanje.² Na nivou Federacije Bosne i Hercegovine, to pitanje skoro da nije ni uređeno. Pozitivan primjer uređenosti jeste Republika Srpska, koja je e-zapise sveobuhvatno tretirala zakonom i sa nekoliko podzakonskih akata.³ Međutim, evidentno je da pitanje zakonodavnog okvira nije krovno uređeno u skladu sa zahtjevima vremena. Shodno tome, postavlja se pitanje na koji način se takva zakonska regulativa reflektira na postojeće stanje i sistem upravljanja e-zapisima u Bosni i Hercegovini.

Evidentno je da trenutni zakonski okvir ne daje sistemski i jednoobrazan pristup stručnog djelovanja arhiva na terenu, na planu stručnog nadzora, zaštite, te korištenja e-zapisa, a takav sistem u e-okruženju je više nego bitan i obavezan. Naime, u takozvanom „klasičnom“ poslovnom okruženju, standardizacija je bila dobrodošla, ali nije bila uslov bez kojeg poslovni sistem nije mogao funkcionisati. U današnje vrijeme, svi postupci koje vršimo u poslovnom svijetu, naročito kod nastanka i očuvanja digitalne dokumentacije zahtijevaju od nas standardizaciju rada. U digitalnom okruženju, standardizacija je podstakla temelj na kojem poslovni sistem uopće funkcioniše. Dakle, oprema i aplikacije su iste, postupci i sve ostalo, mora biti standardizirano, da bi moglo međusobno komunicirati i izvršiti zadane radnje. Standardizacija je obavezna i u arhivima, koja bi omogućila kako prenos arhivske građe u arhiv, tako i njeno čuvanje, korištenje i zaštitu. Jedini način da postupak prenosa e-građe u arhiv teče bez problema, jeste uspostavljanje sistema na terenu, priprema detaljnih uputa i zahtjeva i kontrola nad e-gradom u postupku nastajanja iste.⁴

Budući da su arhivi nadležni i odgovorni za pravovremeno, adekvatno i propisno djelovanje na planu stručnog nadzora nad zaštitom, čuvanjem i korištenjem arhivske građe, koja nastaje radom stvaralaca, isti se moraju više angažovati i na planu iniciranja i davanja rješenja na polju uređenja zakonske regulative. „Postalo je očito da arhivi u okruženju intenzivnog tehnološkog razvoja trebaju preuzeti mnogo aktivniju ulogu od dosadašnje, odnosno uključiti se u cjelokupni proces upravljanja svim vrstama dokumenata – od analognih do elektroničkih i multimedijalnih – od njihova nastanka do korištenja. Brzi razvoj suvremene tehnologije i njezina primjena u radu stvaratelja, posebno državne administracije, promijenio je djelokrug rada arhiva, a odrazio se i na arhivsko zakonodavstvo. Opći problemi vezani uz pojavu i širenje novih medija, sve veću produkciju zapisa i opće teškoće u zaštiti i korištenju informacija bitno obilježavaju rad arhiva, a informacijsko-komunikacijske tehnologije promijenile su način na koji organizacije djeluju, proizvode dokumentaciju i upravljaju njome.“⁵

2 Detaljnije o analizi propisa vidjeti u: Omer Zulić, Analiza propisa u Bosni i Hercegovini u oblasti postupanja i upravljanja zapisima na novim nosiocima informacija, *Glasnik arhiva i Arhivističkog udruženja Bosne i Hercegovine*, XLVI/2017, Sarajevo 2017, 140-149. (dalje: O. Zulić, *Analiza propisa*).

3 O. Zulić, *Analiza propisa*, 140-149.

4 Nada Čibej, ISO 13008:2012 – Informatika i dokumentacija – postupci konverzije i migracije digitalnih dokumenata, *Arhivska praksa*, br. 16, Tuzla 2013, 222. (dalje: N. Čibej, *ISO 13008*).

5 V. Lemić, *Arhivi i arhivistika*, 31.

Stoga ovaj rad ima za cilj da problematizira i otvori po nama bitna pitanja, vezana za e-zapise, potrebu njihovog zakonskog regulisanja, u skladu sa zahtjevima arhivske struke i vremena u kojem živimo. Osim toga, u radu se žele dati određene smjernice i promišljanja, kako u cilju prevazilaženja postojećeg stanja, tako i eventualno iznalaženju trajnijih rješenja.

Posljedice neuređenosti zakonske regulative

Pod elektronskim zapisom podrazumijevamo zapis koji je nastao uz pomoć informacijske tehnologije, bez obzira da li je to njegov izvorni oblik ili je riječ o zapisu nastalom na klasičnom nosaču informacija, koji je prenesen u elektronsku formu postupkom digitalizacije.⁶

Kao posljedica neadekvatne zakonske regulative pitanje stvaranja, postupanja, upravljanja, korištenja i zaštite e-zapisa nije na potrebnom nivou. Na terenu, kod stvaralaca e-zapisa, primjenjuju se različiti pristupi, softverska rješenja, uopće različita informatička oprema i programi. U arhivima također nije sistemski uređeno pitanje informatizacije arhiva, u dijelu informacione opreme, programa, kadrova i slično.⁷ Sve to, sveukupno utiče na (ne)mogućnost uspostavljanja sistemskog pristupa rješavanju i prevazilaženju navedenih izazova sa kojima se susreću kako registrature, tako i arhivi. Ti postupci se razlikuju od stvaraoaca do stvaraoaca. Kompjuterska tehnika je također različita, često samo prilagođena potrebama nekog stvaraoaca. Kadrovi, njihova stručnost i kompetentnost u određenim registraturama, ali i arhivima nije na potrebnom nivou.

Arhivi, kao ustanove koje su zadužene za praćenje i nadzor nad stvaranjem, čuvanjem, upravljanjem i korištenjem informacija, u nedostatku valjane regulative postupaju različito i bez uspostavljenog sistema. Sve to uzrokuje mnogobrojne probleme od kojih su najznačajniji:

- korištenje neadekvatne informatičke opreme, softverskih paketa,
- stvaranje i upravljanje e-zapisima bez sistemskog pristupa,
- nemogućnost sistemskog pristupa i djelovanja nadležnih arhiva u smislu monitoringa, kontrole i praćenja, kako e-zapisa tako i informatičkih tvrtki koje nude informatičku opremu i softverske pakete,
- neizvjesnost u dijelu dugoročnog čuvanja, preuzimanja, ali i korištenja e-zapisa, itd.

6 Vidjeti više u: Hrvoje Stančić, Arhivsko gradivo u elektroničkom obliku, *Arhivska praksa*, br. 11, Tuzla 2008, 314. (dalje: H. Stančić, *Gradivo u elektroničkom obliku*).

7 Vidjeti više u: Jasmin Jajčević, Adnan Tinjić, Informatička oprema i sistemi u arhivima Bosne i Hercegovine sa akcentom na Arhiv Tuzlanskog kantona – stanje i potrebe, *Glasnik arhiva i Arhivističkog udruženja Bosne i Hercegovine*, br. 48, Sarajevo 2018, 50-7; Omer Zulić, Kadrovi arhivske službe Bosne i Hercegovine (stanje i potrebe), *Glasnik arhiva i Arhivističkog udruženja Bosne i Hercegovine*, br. 46, Sarajevo 2017, 91-107.

Dakle, ovo su samo neka od otvorenih pitanja i problema sa kojima se susreću svi akteri ovih procesa, od arhiva, registratura, do informatičkih firmi. U dijelu informatičke opreme i softverskih paketa, u primjeni su različiti paketi, što zavisi od finansijskih mogućnosti registratura, ali i ponuda koje daju informatičke tvrtke. Često te ponude ne zadovoljavaju zahtjevima i potrebama registratura, tako da samim time izostaju i očekivani rezultati. Stvaranje bez sistemskog pristupa i upravljanje e-zapisima, znači da će se navedeni postupci provoditi neujednačeno od stvaraoca do stvaraoca, jer ne postoji zakonski uređen okvir, koji striktno propisuje postupke djelovanja.

Ključna posljedica upravljanja bez sistemskog pristupa e-zapisima, odnosi se na činjenicu da nadležni arhivi nemaju jasan zakonodavni okvir na koji način postupiti u određenoj situaciji, da li su softverski paketi odgovarajući i sl. To ostavlja mogućnost neujednačenog djelovanja registratura, pa do toga da se kod određenog broja stvaralaca i ne posvećuje dužna pažnja čuvanju e-zapisa. Sve to utiče na postojanost e-zapisa, a posebno na pretpostavke dugoročnog čuvanja e-zapisa. Naročito se upitnim postavlja mogućnost njihovog preuzimanja u nadležne arhive, te njihovo dalje korištenje.

Dakle, sve su to pitanja s kojima se susreće arhivska struka i arhivska djelatnost u Bosni i Hercegovini. Određena rješenja koja se primjenjuju u registraturama, nisu sistemski i ne mogu odgovoriti zahtjevima vremena. Tamo gdje se i primjenjuje u određenoj mjeri određeni informacioni sistem upravljanja e-zapisima, to se radi parcijalno. Tako se u mnogim registraturama organa uprave provodi samo djelimično konvertovanje zapisa u digitalnu formu, u dijelu zaprimanja zahtjeva i priloga, dok se preostali dio predmeta koji se odnosi na njegovo rješavanje, ne konvertuje u digitalnu formu.⁸ Takva rješenja su parcijalna i ne možemo govoriti o cjelovitom sistemskom pristupu stvaranja e-datoteka, kao zaokruženih arhivskih cjelina, odnosno zaokruženih, riješenih predmeta. Ukoliko takvi e-zapisi nisu zaokruženi postavlja se pitanje opravdanosti poduzimanja daljnjih radnji i postupaka za dugoročno čuvanje, jer takvi nekompletni predmeti u budućnosti nemaju nikakvu važnost, niti u segmentu ostvarivanja prava građana, niti u segmentu naučnih istraživanja. Pogotovo takvi nezaokruženi predmeti ne mogu biti preuzimani u nadležne arhive, pa samim time nisu ni za korištenje. Sve to postavlja pitanje u kolikoj mjeri se isplatilo ulaganje u tehnologiju, softverske pakete, ukoliko nemamo e-arhivski predmet, koji je u cjelosti sačuvan i dugoročno zaštićen.

Bitno je napomenuti da su propisi osnov za adekvatno djelovanje i postupanje svih aktera na koje se zakon odnosi i primjenjuje. U bosanskohercegovačkim okolnostima, u nedostatku valjane zakonske regulative u dijelu e-zapisa, različite

⁸ Vidjeti više u: Omer Zulić, Uloga i odgovornost arhiva u procesima informatizacije poslova u pisarnicama registratura (iskustva Arhiva Tuzlanskog kantona), *Arhivska praksa*, br. 21, knj. 1, Tuzla 2018, 32-45. (dalje: O. Zulić, *Uloga i odgovornost arhiva*).

registrature, pa i nadležni arhivi različito postupaju, pokušavajući bar djelimično odgovoriti izazovima vremena, u dijelu nastanka, postupanja, upravljanja i korištenja e-zapisa. Takve prakse i pristupi su često mnogo različiti.⁹

Dakle, neophodno je na bazi valjanih zakonskih rješenja djelovati sistemski i jednoobrazno. Na tim osnovama potrebno je insisitirati na obezbjeđenju kompletnosti i cjelovitosti predmeta, a zatim dalje postupati sa istim u dijelu migriranja i dugoročnog čuvanja, vrednovanja e-zapisa, njihovog obavezujućeg evidentiranja u arhivsku knjigu i sl. Bitno je naglasiti da se i zemlje okruženja još uvijek bore sa iznalaženjem najboljih rješenja, te da arhivima, ali i registraturama predstoji još puno aktivnosti i rada na sveobuhvatnom uređenju pitanja e-zapisa, od njihovog nastanka do korištenja. Unatoč već dugotrajnoj upotrebi elektroničkog gradiva u poslovnom životu u arhivima se još uvijek većina toga svodi na teoriju. U praksi tek treba početi s evidencijom elektroničkog gradiva kod stvaratelja koje arhiv nadzire, a zatim će se imati bolji uvid u stvarno stanje na terenu i početi surađivati s njima u vrednovanju i stvaranju uvjeta za preuzimanje.¹⁰

Dalji pravci djelovanja

U situaciji kada propisi o e-zapisima u Bosni i Hercegovini ne odgovaraju zahtjevima vremena, sasvim logičnim se nameće potreba za donošenjem istih, odnosno usaglašavanjem postojećih. Pri tome se aktivno moraju uključiti svi akteri, na koje se na posredan ili neposredan način odnosi zakonska regulativa, a prvenstveno na arhive. Naime, budući da su ovim radom otvorena određena pitanja uloge propisa, onda je logično dati određene prijedloge i ponuditi rješenja za prevazilaženje istih. Naime, navedenim propisima je neophodno obavezno definisati nekoliko ključnih oblasti:

Odnos i uzajamna saradnja nadležnih arhiva i registratura, ali i informatičkih tvrtki, se mora urediti propisima, koji bi obavezno uključivali:

- obavezu registratura da konsultuju i pribavljaju stručno mišljenje nadležnog arhiva, kod iniciranja postupaka koji za cilj imaju informatizaciju pisarnica, postupke digitalizacije i sl,
- obavezu registratura da donose normativna akta kojima regulišu sve ključne faze u procesima stvaranja e-zapisa (kadrovi, oprema, prostor i sl) postupak stvaranja, postupanja i čuvanja građe u digitalnom obliku i dostave iste nadležnom arhivu na saglasnost,
- obavezu ponuđača usluga i opreme za informatizaciju, te dugoročnu zaštitu registraturne građe u digitalnom obliku da pribave saglasnost arhiva, kojom

9 O. Zulić, *Uloga i odgovornost arhiva*, 32-45.

10 Maja Kovačević Kuzmanić, *Elektroničko gradivo, problemi kod evidentiranja, vrednovanja i očuvanja elektroničkog gradiva*, *Arhivska praksa*, br. 16, Tuzla 2013, 195. (dalje: M. Kovačević K, *Elektroničko gradivo*).

- se potvrđuje da ispunjavaju uslove i da su kvalifikovani i kompetentni za pružanje usluga, informatičke opreme, odgovarajućih softverskih programa, i edukacije u navedenim procesima informatizacije,
- da obavezu registratura osiguraju dugotrajno čuvanje elektronske arhivske građe, valorizaciju, popisivanje, odabiranje, izlučivanje, migriranje, odnosno prebacivanje na nove nosače u propisanim formatima sve do predaje digitalne arhivske građe nadležnom arhivu, a po pravilu kada baze podataka budu zatvorene, a digitalni dokumenti i predmeti do kraja dovršeni i kompletirani.¹¹

Dakle, od ključne je važnosti obostrana saradnja registratura, arhiva i informatičkih firmi. Mnogo je uslova koji moraju biti zadovoljeni da bi se elektronsko gradivo očuvalo kako treba, toga moraju biti svjesni i njegovi stvaratelji i surađivati s arhivima što ranije u životnom ciklusu gradiva koje je potrebno prije svega evidentirati. Logično se nameće važnost suradnje i dobre komunikacije između stvaratelja i nadležnih arhiva.¹²

Osim toga vrlo bitno pitanje koje bi trebalo urediti propisima jesu kadrovi. Napredovanje, odnosno ulazak u digitalni svijet podrazumijeva kako učenje o informacijskim tehnologijama i njihovu primjenu u stručnom okruženju, tako i stjecanje novih znanja o izmijenjenom pravnom, poslovnom, ekonomskom, kulturnom, znanstvenom, političkom i društvenom kontekstu digitalne ere.¹³ Naime, u smislu postupanja sa e-zapisima, naročito do mometa njihove konverzije u digitalne zapise za dugoročno čuvanje, ključna je uloga kadrova koji na tome rade. Stoga bi propisima trebalo definisati da arhivski/informacijski stručnjaci u arhivima/registraturama/ informatičkim firmama moraju da budu inicijatori svih pozitivnih ideja i prijedloga, koje za krajnji cilj imaju uređenje oblasti informatizacije poslova u arhivima, ali i registraturama.

Naime, klasični arhivisti, ukoliko nemaju dodatno obrazovanje iz dijela informacijskih tehnologija, u suštini ne mogu odgovoriti zadatku na terenu. Neće moći definisati problem, niti ponuditi odgovarajuća rješenja.

Propisima bi takođe trebalo definisati i minimum koji se mora ispunjavati u dijelu obvezujuće informatičke opreme, koja je neophodna kako za stvaranje, tako i migriranje, pohranjivanje i dugoročno čuvanje e-zapisa. U tom smislu, naročito je bitno postaviti minimum zahtjeva, te definisati minimum očekivanja, šta se želi dobiti od određenog informacijskog sistema.

11 Vidjeti više u: O. Zulić, *Uloga arhiva*, 39-40.

12 M. Kovačević K, *Elektroničko gradivo*, 194.

13 V. Lemić, *Arhivi i arhivistika*, 33.

Pri tome naročitu pažnju treba obratiti na:

- svrhu, opseg i način korištenja određenog programa;
- minimalne hardverske i softverske zahtjeve;
- mjere zaštite zapisa od neovlaštenog pristupa, mijenjanja i gubitka podataka; format i strukturu zapisa;
- predviđeni način trajne pohrane zapisa (npr. čuvanje u izvornom formatu, konverzija u drugi format, kopiranje na drugi medij i dr);
- način (tehnologija na koji će se osigurati pristup podacima ako je predviđeno čuvanje izvan izvornog hardverskog i softverskog okruženja;
- način predaje građe arhivu (format zapisa i medij, aplikacija/tehnologija za pristup podacima koja treba omogućiti iskoristivost podataka nakon predaje, dokumentacija o aplikaciji i strukturi zapisa, dokumentacija o postupku pripreme za predaju).¹⁴

Dakle, ključno je da se e-zapisi sistemski i po propisima, od strane stručnih, kompetentnih arhivskih i informacijskih stručnjaka, obrađuju, primjenom propisane, adekvatne informacijske opreme, u elektronskom obliku, da se u potpunosti dovršeni predmeti arhiviraju i čuvaju na način kojim se obezbjeđuje njihova vjerodostojnost i autentičnost i obezbjeđuje mogućnost njihove migracije na nove tehnološke platforme i konvertovanje u nove formate, njihovo vrednovanje, odabiranje, izlučivanje, evidentiranje, te u konačnici kao takvih preuzimanje u arhive, njihovo dalje korištenje i sl.

Kada govorimo o postupanju sa e-zapisima, onda nedvojbeno možemo konstatovati da se toj vrsti zapisa ne posvećuje dovoljna pažnja, kao zapisima na konvencionalnim nosiocima informacija. Upravo zbog činjenice da to nije definisano propisima, ne primjenjuje se jedinstven sistem evidentiranja, što je pogrešno. Naime, bitni su zapisi, koji se i vrednuju i čuvaju, pa i evidentiraju, a ne samo nosač zapisa. Iako su arhivske službe zemalja regiona uveliko napredovale u tim procesima, ipak su i u nekima od njih još uvijek prisutne određene dileme i nedorečenosti, te propusti u dijelu postupanja, čuvanja, evidentiranja i zaštite e-zapisa. „Unatoč već dugotrajnoj upotrebi elektroničkog gradiva u poslovnom životu u arhivima se još uvijek većina toga svodi na teoriju. U praksi tek treba početi s evidencijom elektroničkog gradiva kod stvaratelja koje arhiv nadzire, a zatim će se imati bolji uvid u stvarno stanje na terenu i početi surađivati s njima u vrednovanju i stvaranju uvjeta za preuzimanje.“¹⁵ Tehnološke promjene pogonska su sila koja pokreće evoluciju arhivske struke.

14 M. Kovačević K, *Elektroničko gradivo*, 186, 187. Takođe, vidjeti više: V. Lemić, *Arhivi i arhivistika*, 234.

15 Maja Kovačević Kuzmanić, Izazovi vanjske službe arhiva 21. stoljeća, *Arhivska praksa*, br. 17, Tuzla 2014, 66.

Elektronički zapisi postavili su mnoge izazove pred arhiviste, a radovi i rasprave na temu elektroničkih zapisa sve više dominiraju unutar arhivske zajednice i vode novim konceptualnim shvaćanjima, kao i novim strategijama i praksama. Elektronički zapisi dovode arhiviste u eru virtualnih arhiva i virtualnog gradiva, gdje su fizički dokumenti i njihov poredak od sekundarnog značaja u usporedbi s funkcionalnim kontekstom u kojem je gradivo nastalo, opisano od strane svojih stvaratelja i korišteno od strane svojih suvremenika.¹⁶

Ovakvo stanje na planu zaštite i postupanja sa e-zapisima treba aktuelizirati, kako bi se u što skorije vrijeme nastojao uspostaviti valjan, uniforman sistem praćenja i monitoringa stvaranja e-zapisa kod registratura, te sve daljnje neophodne korake na planu propisnog dugoročnog čuvanja, dugoročne zaštite, te preuzimanja e-zapisa u arhive. Bitno je naglasiti da u ovim procesima arhivi imaju naročitu odgovornost, jer isti imaju javna ovlaštenja od strane države da se bave ovim pitanjima, te će u tom smislu i njihova odgovornost, biti veća. Stoga arhivi ne smiju biti nijemi, pasivni posmatrači stanja, već poduzimati konkretne korake na prevazilaženju problema i iznalaženju najoptimalnijih i najadekvatnijih rješenja. Samo na taj način, sistemskim pristupom, arhivi će odgovoriti zahtjevima struke i vremena, ali i zaštite, i to one dugoročne, e-zapisa. Konačni je cilj da buduće generacije, koje se budu bavile istraživanjem perioda, čiji smo svi mi savremenici, imaju bar minimum informacija, na osnovu kojih će moći optimalno sagledavati, razumijevati i istraživati historijske procese našeg vremena.

Zaključak

Uzimajući u obzir navedeno, neophodan je jasan, zajednički stav arhivske struke, kako bi zakonodavna rješenja bila cjelovita i usklađena sa potrebama i zahtjevima arhivske struke i vremena. To podrazumijeva zakonsko tretiranje navedene problematike u svim fazama uspostavljanja sistema upravljanja zapisima na novim nosiocima informacija, od nastanka zapisa do predaje nadležnom arhivu, sa precizno definisanim obavezama i odgovornostima svih sudionika i aktera tih procesa. Neophodno je veće angažiranje nadležnih arhiva u segmentu uključivanja i davanja stručnih uputa registraturama, kako bi se uspostavio jedinstven pristup u dijelu uspostavljanja sistema upravljanja, zaštite i korištenja zapisima na novim nosiocima informacija.

16 V. Lemić, *Arhivi i arhivistika*, 237.

Summary

Taking into account the above mentioned situation, a clear, common position of the archival profession is necessary, in order for the legislative solutions to be complete and harmonized with the needs and requirements of the archival profession and time. This implies legal treatment of the above issues in all phases of establishing a record management system on new media, from the creation of records to the competent archive, with precisely defined obligations and responsibilities of all participants and actors in these processes. It is necessary to increase the involvement of the competent archives in the segment of inclusion and giving professional instructions, registries, in order to establish a unified approach in the part of establishing the system of management, protection and use of records on new information carriers.